

NECATÎ BEY'İN TÜRKÇESİ

Şerif Ali BOZKAPLAN*

ÖZET

Eski Anadolu Türkçesi ile eser vermiş olan Necatî, Türkçeyi gayet iyi konuşan ve kullanan biri olarak dikkat çekmektedir. Türkçenin anlatım vasıtalarından olan deyimler, atasözleri, ikilemeler, kalıp sözler, özlü sözler, vb. gibi yapı taşlarının Necatî 'nin şiirinde hayli yer bulduğunu belirtmek gerekir. Bunlara ilaveten Şair Necatî, konuşma dilinin bazı kalıplarını da şiir diline dahil etmiştir. Öte yandan bugünkü Türkçede kullanımdan düşmüş bazı arkaik sözlere Necatî'nin şiirinde rastlamak mümkündür. Görüldüğü üzere Necatî geçmişin bazı unsurlarını kullanarak Türkçenin geçmişi ile o günü dolayısıyla da bugünün arasında bağ kurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Necatî Bey, Türkçe, söz varlığı.

USING TURKISH OF NECATÎ BEY

ABSTRACT

Necatî who have studies with old Anatolian Turkish, is known and gets attention as a man who speaks and uses Turkish very perfectly. It should be mentioned that idioms, proverbs, reduplications, mottos etc. Which are main stones of Turkish are take parts in poetry of Necatî. In addition to these Poet Necatî applies some structures spoken languages into literal language. Therefore, it is possible to see some archaic words aren't used anymore in actual Turkish in Necatî's poetry. In conclusion Necatî connects yesterday of Turkish and today of Turkish by using some features of history of Turkish.

Keywords: Necatî Bey, Turkish, vocabulary.

Eski Anadolu Türkçesi ile eser vermiş olan Necatî, Türkçeyi gayet iyi konuşan ve kullanan biri olarak dikkat çekmektedir. Türkçenin anlatım vasıtalarından olan deyimler, atasözleri, ikilemeler, kalıp sözler, özlü sözler, vb. gibi yapı taşlarının Necatî 'nin şiirinde hayli yer bulduğunu belirtmek gerekir. Daha önce hazırlamış olduğum Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-namesinin Türkçe Bakımından Tahlili¹, Zâtî'de Türkçenin Gücü² adlı bildirilerde yukarıda sayılan yapı taşlarının Zati'de ve Mihaloğlu Ali Bey'de nasıl çalıştığı ya da işlediği incelenmişti.

Necatî Bey de Eski Anadolu Türkçesinin Türkçeye sunduğu imkânları mümkün mertebe kullanmış bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Onda dikkate değer bir başka yön de arkaik unsurların epeyce kullanılmış olmasıdır. Öngün, biregi, iley, taş (dış) vb.

Necatî Bey divanında deyimler önemli bir yer tutmaktadır. Atasözleri ve kalam-i kibar denebilecek özlü sözlerin de hatırı sayılır bir yeri vardır.

---

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, e-mail: bozkaplan@gmail.com

¹ İkinci Uluslar arası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu, İzmir, 27-29 Ekim 1998

² I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Balıkesir, 01-02 Haziran 1998

1. *Deyimler*

- ağz birliği et-*: Gonca-veş cân u surâhi hep ağız bir etdiler (287)
- ağına bak-*: Peri yüzlü güzeller hep senüing agzunga bakarlar (330)
- ağıni ara-*: Yok yere goncalarung bâd-ı sabâ azgın arar (140)
- ağıni bıçak açma-*: Azgın bıçaklar açmaya sohbetde pistening (272)
- ağınin ölçüsünü al-*: Aldım azgın ölçüsünü zerre dengli yok vefâ (151)
- ağınin suyu ak-*: Akıp agzı suyu tahsîn ede Selmân u Kemâl (87)
- alıp başını git-*: Yâr eşiginden alayım gideyim başımı uş (179)
- aralarından su sızma-*: Sık dost olmuşuz ki su sızmaz aramıza (75)
- aş yer-*: Kanuma aş yirerdi gamzelerüing (328)
- ateşten gömlek ol-*: Libâsı anga oddan gönglek olmuş (264)
- ayak dola-*: Bezm-i fenâda sâkî-i devrân ayak dolar (125)
- ayağa düş-*: Cevr-i devr-i felek-i dûn ile düşdüm ayaga (76)
- ayağına su dök-*: Ayagına du dökmeli olupdur çeşm-i pür-nemden (325)
- ayaklar baş başlar ayak ol-*: Ey nice başlar ayag olup ayak baş olmadı (422)
- ayaklarına kara sular in-*: Reh-i hıdmetde şol dengli turur kim
İner ayaklarına kara sular (70)
- aza çoğa bakma-*: Bakmayıp aza çoğa kıyar başa câna tîg (73)
- bağına taş bas-*: Kan yut cefâ-yı dehr ile bagrunğa taş bas (55)
- baş aç-*: Baş açalım varalım Şehryârı aglatalım (121)
- baş oyna-*: Necâtî yâr için baş oyna sen de (349)
- başı göğe er-*: Kadr ile şeref buldı yetişdi göge başı (106)
- başına gün doğ-*: Başına gün dogmayınca bedr olmadı kamer (140)
- başını ayak tut-*: Ayak tut başungı gavgaya salma (275)
- başını taştan taşa vur-*: Agladığını görüp başın döger taşdan taşa (155)
- bayram et-*: Ehl-i şevk ile hilâl ebrûlarung bayram eder (245)
- bel bağla-*: Bel bağlayalı hıdmet-i Şah-ı cihâna tîg (72)
- beli bükül-*: Ey nice şehlerin belin iki bükür nişân (100)
- bir içim su-*: Leb-i dilber sıfatında bir içim sudur bu (348)
- bir iki deme-*: Câ u dilini şol ki verir iki bir demez (185)
- biri iki gör-*: Biri iki görür lâbüd şu kim eder nigâh egri (417)
- birini bin eyle-*: Ruhlarından şâkiriz Hak bir gününg bing eylesün (226)
- çocuk oyuncağı eyle-*: Aşkı birâder eyledüing oğlan oyuncacı (411)
- deftere geç-*: Sen de fîmâr ister iseng ey göngül geç deftere (350)

Turkish Studies

- defterini dür-:** Der demez Hâtem-i Tayy defterini dürdü cihân (90)
- diş bile-:** Leblerüng senbûsesine diş bilermiş it rakip (233)
- diş kirası:** Ma' zûr dut Necâtî hele diş kirasıdır (207)
- el çek-:** Her bî-nazar ki sofrâ-i lutfundan el çeke (69)
- eli üstünde el olma-:** Ey kâmeti şimşâd elüng üstünde el yok (397)
- elini kana boya-:** Sevinir ellerini kana boyadukça nigâr (226)
- eteğini taşla doldur-:** Dögünür tolduruban taş ile dağlar etegin (333)
- feleğin tasını çal-:** Çalaram âh ile tasın felekin olur ise (80)
- gökte ararken yerde bul-:** Gökde istedigimiz yerde müheyâ mı degül (88)
- gökte yıldız olma-:** Necâtînüng demesinler ki gökde yıldız yok (277)
- gökten zembille in-:** Turalum zenbil ile gökden iner meh-pâreler (212)
- gönül yıkığını yap-:** Himmət kapısın aç ve göngül yıkığını yap (54)
- gönlü karar-:** Sâkiyâ gönglüm karardı lutf edip bir bûse ver (223)
- görür gözü tutar eli ol-:** Bugün görür gözi tutar elisin (328)
- göz bağla-:** Sofî sen rüyâ ile bağlayamazsın gözümüz (247)
- göz açıp kapa-:** Göz yumup açınca yüz bing dürr ü mercan arz eder (204)
- gözü kamaş-:** Kamaşdı gözlerimiz baka baka (145)
- gözüne görünme-:** Bâg-ı irem gözüne görünmez kimsenin (60)
- gözüne gözlük tut-:** Ay u günden gözine gözlük tutar pir-i felek (292)
- gözüne kan görün-:** Ki elüme sagar alıcak gözüme kan görünür (186)
- gözüne sok-:** Ayagının tozın ilet gözine sok (275)
- gözülle ye-:** Halk-ı cihânı şimdi göz ile yemek umar (125)
- gözünün üstünde kaşın var de-:** Âfitâba gözüng üstünde kaşüng var diye (382)
- hiçe sayma-:** Hiçe saymaz gözlerümüng bir yumup bing dökdügüng (260)
- içi kan ağla-:** Derd ile sen de bencileyin kanlar ağla kim (125)
- igne atsan yere düşme-:** Güneş igne basacak yer bulamaz dopdoludur (76)
- iki gözü iki çeşme** Bir peri için akar iki gözüm çeşmeleri (180)
- ipe vur-:** Yokdur meger arada bir ipe uracağı (406)
- ipini kes-:** Yârân-ı aşk hâzır olung kesmege ipin (182)
- is as-:** İs asdı yine gecelerim gündüzüm üzre (367)
- işi Allaha kal-:** İşüm Allaha kalıpdur benüm ey tâze bahâr (179)
- işi kızıl altın ol-:** İşî kızıl altın oldu tâ kim (173)
- işini bitir-:** Çün pâreleding gönglümi bitirding işini (369)
- it gibi dolaş-:** Dedi kimdür şu it gibi dolaşan (232)

Turkish Studies

- kana susa-*: Kangı kanına susamış dirilir senüngle kim (283)
- kanı kayna-*: Kim göricek kendi cânım gibi kaynar kan anga (152)
- kanı yerde kal-*: Yerde kaldı kanlı yaşum gibi âh-ı derd-nâk (315)
- kanını iç-*: Key sakın kim yok yere bir gün içerler kanungı (404)
- karalar giy-*: Kara giyip sürünür gölgeler gibi bî-cân (120)
- karanlıkta göz kırp-*: Duyarız bir kişi karanguda göz kırpdugını (240)
- kendi çalıp kendi oyna-*: Kendisi oynar eblehi gör kendisi çalar (210)
- kendini dağıt-*: Kendüingi dağıtma cem olmaz hevâ ile heves (261)
- kendini dirhem dirhem sat-*: Garazı bu ki sata kendüyi dirhem dirhem (309)
- kuru bühtân-*: âlem içre müşğ adı bir kuru bühtândur banga (154)
- kuş kondur-*: Şâhâ Necâtî şî'rine kuşlar mı kondurur (104)
- od ile su barış-*: Od ile su barışa gölge güneşle birike (365)
- oğlan oyuncasına dön-*: Oğlan oyuncasına döndi Necâtî aşk-ı pâk (291)
- ölü toprağı saç-*: Ölü toprağını saçıp uyudurlarmış insanı (148)
- pamuk gibi atıl-*: Kirişini bir kezin öttürse yay
Atıla panbuk gibi nice alay (131)
- parmak göster-*: Gösterip barmak umar idüng ola mâh dedük (296)
- parmağı ağzında kal-*: Kalır barmagum agzumda gören demez mi ki cânludur (181)
- rızkını taştan çıkar-*: Ey Necâtî lâle gibi rızkungı taşdan çıkar (239)
- suya götürüp susuz getir-*: Suya ilte susuz getüre hâl-i rûh-i zîbâ (49)
- taş yadsan-*: Hayf kim su gibi taş yadsanı toprak döşenem (118)
- tek dur-*: Ki safâdan duramaz tende dil ü cânlar tek (75)
- toprak döşen-*: Nola ger şu gibi taş yadsanu toprak döşenem (354)
- toz kondurma-*: Hâşe kim toz konduram mihr-i cihân-gerd üstine (377)
- yabana at-*: Atma yabana cân u dili ey kaşı kemân (400)
- yakası açılmadık haber-*: Bir iki yakası açılmaduk haber diyeler (203)
- yaraya tuz bas-*: Yine tuz saçılısar var ise yaralı yürek (75)
- yarım ağızla söyle-*: Dünya bütün benim dese yarım ağız lebüng (311)
- yazığa bat-*: Hakka ki boylarınca yazıklara battılar (190)
- yerden yere vur-*: Ben beni yerden yere ursam yeridür sâye-vâr (350)
- yerini bul-*: Ey Necâtî iyi sen yerüngi buldung epsem (309)
- yıldızı barışma-*: Yıldızım barışmadı sen mâh ile şâhım benim (314)
- yoldan çık-*: Ey Necâtî çıkma yoldan aldanıp güzellere (212)
- yüreği oyna-*: Eyvâ ki kaçan angsam anı yüregüm oynar (140)

Turkish Studies

yüreğine kan doğra-: Acıttıng cânını bahrung yüregin dogradung kanın (78)

yüz karasını yuma-: Yuyamaz yedi denizler yüzününg karaların (338)

yüzü ak alnı açık ol-: Âfitâbum yüzüm ağ alnum açıkdur gerçi kim (212)

2. Atasözleri

Atasözlerini şiirde kullanmak deyimlere ve diğer ifade malzemelerine göre daha kolay değildir. Dolayısıyla atasözleri deyimlere nazaran az kullanılır unsurlardandır. Necâtî Bey divanındaki atasözlerinin bir kısmının Türkiye Türkçesindeki kullanışları tespit edilebilmiş bir kısmınınsa edilememiştir. Muhakkak ki onların da Türkiye Türkçesinde karşılıkları vardır. Türkiye Türkçesinde karşılıkları bulunabilenler şunlardır:

Acıdır bî-çâre yavuz sirke kendi kabını (433)

Keskin sirke kübüne zarar verir.

Egerçi **agir olur taş koptuğu yerde** (161)

Taş, düştüğü yerde ağırdır.

Sa'y et göngül ki **âşığa Bağdat irak degül** (300)

Aşığa Bağdat irak değil.

Sâkiyâ **bâkî degüldür çünkü devrân kimseye** (391)

Dünya Süleyman'a bile kalmamış.

Mey nûş ede görsün ki **basar acıyı acı** (436)

Çivi çiviye söker.

Ey dirîgâ **bilmedik bâzâr ilk bâzâr imiş** (262)

Pazar, ilk pazardır.

Kim demişler dostum **bing yıl yarak bir gün gerek** (293)

Sakla samanı, gelir zamanı.

Bugünüm yarına kalsın diyene âkil deme (433)

Bugünün işini yarına bırakma.

Deliden uslu haber nûş idegör câm-ı şarâb (400)

Deliden al uslu haberi. Ya da Çocuktan al haberi.

Bilirsen **dost olmaz eski düşman** (322)

Eski dost düşman olmaz.

Dünyada her ummaduk kim göresin üstâddur (204)

Ummadık taş baş yarar.

Turkish Studies

Kim **düşman için kuyu kazan kaza boyunca** (362)

Başkası için kuyu kazan kendi düşer.

El elden üstün olduğun işitse dostum (102)

El elden üstündür.

Etdüğünü kendüye kişi kendü ile (351)

Kişinin kendine ettiğini kimse edemez.

Mesel durur bu ki **göz görmese yüz utanmaz** (169)

Göz görmeyince gönül katlanır.

Hâcı olmaz bellidür varmag ile han Ka'be'ye (353)

Deve Ka'be'ye gitmekle hacı olmaz.

Kesme bir sürçen atung ayagını ey şeh-süvâr (308)

Bir sürçen atın başı kesilmez.

Dostum darb-ı meseldür **lokma şefkat attırır** (244)

Lokma karın doyurmaz, şefkat arttırır.

Müşkil bu kim **muhabbet iki başdan olmadı** (416)

Muhabbet iki baştan olur.

Neye derlerdi kim **olmaz yalnız taş dîvâr** (91)

Yalnız taş duvar olmaz.

Öksüz oğlan göbeğin kendü keser (224)

Öksüz çocuk göbeğini kendi keser.

Bu meseldür dostum **sag baş yastık istemez** (218)

Sağ baş yastık istemez.

Şöhret âfettir dimişler dün garîbüngdür göngül (293)

Şöhret afettir.

Üzüme göre kararır ey bî- vefâ üzüm (311)

Üzüm üzüme baka baka kararır.

Yalnızlık bir Allah'a yaraşır (303)

Yalnızlık bir Allah'a yaraşır.

Yerde kalmaz çün bilirsin dūd-ı âhı kimsenüng (285)

Kimsenin ahı kimsede kalmaz.

Yerini bekleyen yiger meseldür mâ-tekaddemden (330)

Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.

Yukarı korsam is olur aşağı korsam pas (265)

Aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık.

Öldürme ben kulungı **yuma kanı kan ile** (349)

Kanı kanla yumazlar, kanı su ile yurlar.

3. İkilemeler

İkilemeler, hem yazı dilinin hem de konuşma dilinin vazgeçemeyeceği anlatım vasıtalarındandır. Her yazanın ve konuşanın kaleminde ve dilinde bu dil unsurlarını görmekle beraber bazılarında dikkati çeker bir mahiyet kazandığını söylemek gerekir. Necâtî Bey de bunlardandır. İşte ikilemelere örnekler:

aç tok: Kulungdur meh kapungda aç eger tok (275)

aşağı yukarı: Aşağı yukarı oynatduğuna aldanma (434)

ata ana: Atasından anasından ileri çok sevdiğüm (318)

biçmek ekmek: Sana inkâr edenüng kimini biç ü kimin ek (76)

bozmak düzmek: Bozup düzüp niderdi yıl on iki ay felek (364)

bugün yarın: İki cih^nı terk eder uşda bugün yarın (395)

çekmek çevirmek: Çekdi çevirdi kendüyi ey sîm-ber nişân (100)

deli divane: Öldü yine şol bir deli divane desinler (211)

din iman: Ey yüzi suhf-ı ilâhî dînüm imânım hakı (225)

doğmak dolanmak: Yıllarla âfitâb-ı felek doğa dolana (393)

dökmek saçmak: Hâk-i pâyine döküp saçdum gözüm gevherlerin (326)

düşe dura: Düşe dura sabâ gibi gel gülsitâna var (64)

el ayak: Alınır mı düşmeyince ellere ayaklara (350)

el gönül: Eline gönline nisbet ola mı bahr ile kân (81)

em sem: Gâlib budur ki yaramaz oldung eme seme (393)

esmek savurmak: Gül hırmenidür dost diye esme savurma (385)

etsiz kemiksiz: Güzelsiz olmazuz oluruz etsüz kemiksüz (253)

gece gündüz: Zindân içinde çün gece gündüz yanar çerag (319)

gönül göz: Gönglüm güzüm ki bahr ile kândan haber verür (219)

gülmek oynamak: Dahı gül gibi güler oynar sanmış şeh beni (435)

Turkish Studies

- hazır nazır:** Kamu yerde bulunur hâzır u nâzırdur evet (354)
- iç taç:** Yandı aşk ateşine miskînüñ içi ve taşı (438)
- ilmek çekmek:** Cellâd-ı gamze bizi nice bir iler çeker (215)
- iş güç:** İşe güce yaramaz olmuş durur mikîn göngül (333)
- iz toz:** İzine tozına dökdüm ü saçdum gözüm yaşın (421)
- kaş göz:** Güzelüñ kaşı gözi bir iyi sermâye durur (93)
- kaş kirpik:** Cânlar almaga gözine koşma kaşın kirpigin (324)
- kış yaz:** Gülşen-i hüsn ü cemâlüñ kış u yaz açılır (228)
- kuru yaş:** Hep âlemüñ od ura kurusına yaşına (369)
- netmek neylemek:** Nideyim neyleyeyim ah Mehi vah Mehi (440)
- od ocak:** Cihânda kimse var mı aşk ucından od ocag olmuş (262)
- öpmek koçmak:** Yok hisâbındadur agzungla lebüñ
Anları öpmekde koçmakda ne var (195)
- örtü döşek:** Örtü döşek Necâtî'ye bir bûriyâ yeter (199)
- sağ sol:** Okudı urdı tang yeli sagına solına (360)
- sağlı sollu:** Sağlı sollu hârdan hançer takınmış gûyiyâ (83)
- silip süpürmek:** Şeh anga girmez oturmaz silip süpürmeyecek (141)
- durmak oturmak:** Varup hâs u hâr ile sakın turma oturma (385)
- var yok:** Necâtî'nüñ bulardur varı yogı (412)
- üzülmek kesilmek:** Ruhsâr u kadd-i yâra dolaşma üzül kesil (302)
- yakmak yandırmak:** Ben fakîr oldugum için yakdı yandırdı beni (187)
- yakmak yıkmak:** Ki yaka yıka evüm varımı ede târâc (168)
- yanmak yakılmak:** Banga dermân eylengüz yandum yakıldum âhdan (345)
- yemek içmek:** Dünyâ Necâtî'ye yemek içmek turur velî (221)
- yelmek yöpürmek:** Yeldi yöpürdi aşaga yukarı eşk ü âh (377)
- yer gök:** Yer gök kabûl ede mi bu ben yüzi karayı (409)
- yokluk varlık:** Birdür ey dost anung yokluğu vü varlığı (400)
- yol yumuş:** Bnga düşen bu ki yelem yolına yumuşına (47)
- yüz göz:** Necâtî'nüñ yüzi gözi şehâdet eyler kim (248)

4. Üçleme

Divanda bir adet de üçleme örneği mevcuttur.

kaş göz gamze: Dil aldı kasd-ı cân eyler begüm kaşung gözüng gamzeng (288)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

5. Zıtlıklar

Birbirine karşı anlamlar taşıyan sözlerle kurulmuş yapılar da Türk şiirinin önemli elemanlarından. Divanda nadir olarak rastlanan zıtlıklar da görülür.

- acı tatlı:** Acı tatlı zaman yek-ser senüngle geçsün ey dilber (235)
- ağlamak gülmek:** Aglatıp çâkerini gayrıyı güldürmek ile (51)
- aşına bigane:** Âşinâ bigâne vü bigâne olmaz âşinâ (158)
- bay geda:** Ganî durur kenef-i devletinde bay u gedâ (47)
- bay yoksul:** Bay u yoksul oldu istingâda mânend ü karin (95)
- bin bir:** Bing ise medh ediciler Necâtî de biridür (47)
- çok az:** Âşıklarung çoğ olduğın az görme dostum (159)
- doğru eğri:** Kad ü zülfüng hayâliyle olur geh togru geh egrî (417)
- dost düşman:** Zâhir budur ki dosta vü düşmana yarar (98)
- dün gün:** Kim dün ü gün kadr ile bayram degüldür (229)
- eksik artuk:** Ne lâzım söylemek kul eksük artuk (275)
- gelmek gitmek:** Nice kim sohbet için geh gele geh gide kadeh (94)
- günah sevap:** Nice ki sâbit ola günâh üstine sevâb (55)
- helal haram:** Ne helâle yarar olduk ne harâma nidelum (309)
- iyi yavuz:** Tun-be-tun bir iyiyle bir yavuz (140)
- kafir müslüman:** Tuna'dan kâfir geçer komang müselman üstine (388)
- kara ak:** Ne denglü kim gide kara gele ak (115)
- karanu ruşen:** Karangu gecelerüm etmege benüm rûşen (221)
- nar ab:** Nice ki nâr ile bile eyler karâr âb (58)
- ölmek dirilmek:** Gamungdan kulcagızlarung hep öldi yine dirildi (244)
- ruşen pinhan:** Gün gibi rûşendür ammâ cân gibi pihân gelür (230)
- şehd ağı:** Dudagung şehd ile şeker ve lîkin gamzeng agudur (235)
- şeker tuz:** Sözüng halâveti angılsa şekerüng tuzı yok (277)
- uslu divane :** Ne sanga uslu desünler ne banga divâne (379)
- var yok:** Vefâlarung gibi bir adı var kendüsi yok (277)
- yalan gerçek:** Kime yalan ise banga gerçek (288)

6. Tekrarlar

Tekrarlar farklı şekillerde oluşturulmuştur. Sözlerin tekrarı ile oluşanların yanında söz grupları veya ibarelerin tekrarı ile oluşmuşları da mevcuttur. Kimi tekraralarda zarf-fiilleri de görüyoruz.

- ağlaya ağlaya:** Düşüp sahrâ-yı aşk içre gezer ağlayı ağlayı (432)

Turkish Studies

- araya araya:** Ölmüş durur bulunca ol arayı arayı (409)
- ayak yak:** Kim nerdirbân-ı aşka çıkılmaz ayak ayak (276)
- az az:** Necâtî sen de az az öğrenürsin (326)
- beni beni:** Yâr ile kong beni beni ol yâr yeg bilür (242)
- bin bin:** Bing bing cefângı banga dediler inanmadum (411)
- bir bir:** Bir bir başuma geldi benüm hep dedükleri (411)
- bire bire:** Dedi hey bu ne sözdür bire bire (386)
- bucak bucak:** Gam-hânemi bucak bucak ol dil-rübâ bilür (189)
- çağlaya çağlaya:** Yaşum ırmaga dönmişdür akar çağlayı çağlayı (432)
- çak çak:** Çâk çâk itdi kara zülfüngle Ka'be cübbesin (183)
- çanak çanak:** Mihrüngle lâle yerde yutar kan çanak çanak (276)
- cev cev:** Eyleyem gibi gelür cev cev cihânı kendümüng (279)
- çifte çifte:** Çifte çifte dolular iç banga tek (288)
- çok çok:** İlet sabâ agalara çok çok selâmumu (368)
- dağlaya dağlaya:** Necâtî derd-mend oldı ciger dağlayı dağlayı (432)
- dâne dâne:** Kapladum rûy-ı zemîni dâne dâne eşk ile (279)
- dem dem:** Dem dem akar iki gözden ılı su çok sevdiğüm (318)
- deste deste:** Dökmiş kenâra gelmek için deste deste gül (104)
- direk direk:** Göklere direk direk olsun duhâm her gece (358)
- direm direm:** İzin tozın sabâ yeli satar direm direm (243)
- dizin dizin:** Zülf ü ruhında bağlu göngüller dizin dizin (185)
- dolaşa dolaşa:** Saçı zincirine ey dil dolalı gör dolaşı (414)
- dögüne dögüne:** Gögerdemâh gögsini dögine dögine (386)
- döne döne:** Gelene gidene eyler nazarı döne döne (360)
- dura dura:** Reffâra dahı duru duru ek karar serv (102)
- dürlü dürlü:** Dürlü dürlü derde ugradan beni (189)
- halka halka:** Halka halka edip ol kâküli bu hüsn-i bedî (267)
- harf harf:** Gel beri bir bir işit kim harf harf ezberdür (228)
- içip içip:** İçip içip kişi mest ü melâmet olmayıcak (274)
- kana kana:** Kana kana mey gibi nûş etdi kanum gizlice (362)
- kanı kanlı:** Şevk-i lebüngle ki dökülür kanlı kanlı yaş (383)
- kapı kapı:** Kûyungda kapı kapı gezer bir dilencidür (190)
- karşı karşı:** Donadursa karşı karşı şehrinüng dil-berlerin (291)
- katre katre:** Bu katre katre kirpik ucındaki göz yaşı (411)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

- koca koca:** Koca koca görüşür şimşâd ü reyhân sarmaşur (238)
- kucak kucak:** Reyhân deste deste semenler kucak kucak (276)
- kulaç kulaç:** Çekdükçe kara saçlar kulaç kulaç sünerler (191)
- neler neler:** Gerçi musîbet oldu cihânda neler neler (126)
- nice nice:** Ki nice nice kıla derde giriftâr beni (433)
- nola nola:** Nola nola bu da bize azdur (189)
- odlu odlu:** Her gece odlu odlu eder bî-şumâr âh (126)
- pare pare:** Pâre pâre eyler ise bagrumı peykân-ı dost (163)
- rîze rîze:** Pâre pâre yüregümi rîze rîze bagrumı (325)
- sakın sakın:** Sakın sakın ki sırçadur ey meh-likâ yüki (405)
- salın salın:** Salın salın ki lutf ile müşgin harîrden (297)
- sebak sebak:** Ey Mushaf-ı cemâl yüzüngde sebak sebak (272)
- soyuna soyuna:** Müflis oldu bezm-i gülşende soyunu soyunu (429)
- süre süre:** Süre süre getürdüm ola mı zamânesin (322)
- sürüne sürüne:** Sürünü sürünü su gibi sebze-zâra git (64)
- süze süze:** Nergisleriyle gamze-i mestin süze süze (399)
- şerha şerha:** Tig-i hecrüngle nice bir şerhâ şerhâ yarasın (325)
- şöyle şöyle:** Yalanı şöyle şöyle ki bir az inanla (349)
- tabak tabak:** Kâğıt tutarlar elde çiçekler tabak tabak (276)
- tas tas:** Hecrüngle gökde mihr içer zehr tas tas (276)
- tez tez:** Ah senüng geç gece gelüp tez tez durup gidişlerüng (281)
- tir tir:** Dil yin'ol şûh-ı cihân üstine tir tir titrer (202)
- varı varı:** Kıymetî gevherleri hep varı varı çeşmümüng (286)
- varak varak:** Gül mushafın sabâ yeli açdı varak varak (276)
- valsa valsa:** Pâre pâre rîze rîze vasla valsa bagrumı (345)
- yap yap:** Yab yab âdem diyârına gider asâ ile (359)
- yeni yeni:** Ney ki yine Necâtî yeni yeni hünler (191)
- yer yer:** Görünen yıldız degül yer yer delinmişdür felek (319)
- yoldaş yoldaş:** Şimdi mi oldu begüm yoldaş yoldaş üstine (395)
- yudum yudum:** Kanlı yaş ile yudum yudum giderdüm karasın (313)
- zar zar:** Cümle cihân anungçün eder zâr zâr ah (126)
- zebane zebane:** İştüğü dem ola zebâne zebâne tîg (75)
- zerre zerre:** Zerre zerre Necâtî cümle cihân (154)

Grup Halinde Olanlar

- Dediler *al güherdür al güherdür* (131)
 Necâtî *er degüldür er degüldür* (208)
 Ayruklara vefâ vü banga gam *he mi he mi* (415)
 Bu cihâna *kul ola kul ola* tapına cihân (118)
Söz güherdür pâdişâhum söz güher (224)
 Uymadum dostlara *vay beni vay beni* (439)
Vayli vayli abu abu dediler (137)

7. Özlü Sözler

Bu bölümde değerlendirilenler, gerek ifade ediliş tarzı gerekse oluşturduğu ahenk itibarıyla adeta birer kelam-ı kibar olarak anlaşılacak türdendir.

- Akşama karşı uyumasun nâ-tüvân olur* (192)
Arı ad altında ölmek devlet-i sermed durur (204)
Atam anam ölmez ogul ister iseng addur (204)
Âşık-ı didâr olana cennet ayak bagıdur (234)
Ben üzümüng suyun severim sûfi dânesin
Zîrâ kimi kızını sever kimi anesin (322)
Bilir kim sirke ile yig söyünür bî-gümân âteş (263)
Bilirsin üstine su serpseler eyler figân âteş (263)
Bir karınca katline lâzım degül bunca yarag (270)
Cihân bir dem durur gerçek demişler (237)
Ey Necâtî hış gelür insana bârân uykusu (426)
Gözi yemeyen kişi ummâna olmaz âşinâ (158)
Hak Ta'âlâ isteyicek bir kuli sultân eder (213)
Her işüng dünyede ehli olur oğlan ehli (427)
İşi mi ongar kişinüng onmaduk olunca başı (421)
Ki pâdişâh beg olmaz ra'iyet olmayıcak (273)
K'itdügin unutmaz kişi aslâ küçücükden (329)
Kim gizli haberler olur ifşâ küçükden (329)
Kim tıfl olan iyi degül oynamag od ile (348)
Kimsenüng hakkı degül takdîri tagyîr eylemek (290)
Lâyık oldur kim bile her kişi kendü bâbını (433)
Oruç revâ degüldür ederken kişi sefer (176)

Turkish Studies

San'at öğrenmek eger maksûd ise üstâda gel (304)

Veh ki bir yilcadur banga bir gün (324)

8. Günlük Dile Ait Söyleyişler

Necatî Bey günlük konuşma dilinde yer alan pek çok söyleyişi şiire kazandırmıştır. Adeta şiirini konuşur gibi kurmuştur.

A benüm çok sevdiğüm kuru temâşâdan nolur (222)

Kapınga dogru geldüm ben senüng ***a Ka'bem a kıblem*** (306)

Pek çekene uz atana ***âferin*** (130)

Kimseye uymasın ulaşmasın ***Allah Allah*** (180)

Daim nedür bu zenzeme ***Allah aşkına*** (377)

Allah bilir ki hasta göngülden neler çeker (176)

Sevdiğümüng yüzün ***Allah'um banga göstermesün*** (324)

Allah ziyâde ede k'el ermez olupdur (177)

Nice kere demedüm mi ***baksana*** (132)

Ahd u peymân kanı ***be güzeller güzeli*** (435)

Be Necâtî sanga işüng olacagın dedük'e (365)

Aşk yolında ***begüm*** bunlar tecemmüldür banga (157)

Öldürmeye kasd etme ***behey gözleri âfet*** (165)

Behey sûfî sen oğlan olmadung mı (415)

Ben kimüm yüz bing benüm gibi gulâm olsun sanga (152)

Beni yakdung günâhum ne behey Allah'dan korkmaz (250)

Ki filhakîka ***bir içim sudur*** hemân hançer (62)

Bir kere gonca ağzın açup gel demiş degül (208)

Bu Necâtî bendenüng sözi sanga yalan gelür (140)

Çok şükürler ki çeşm-i bîmârın (194)

Asan ***degül'a benüm efendim*** (141)

Nur saç meclise gel kim ***demişüz mâh sanga*** (151)

Rence kılarısang kadem ***ehlen ve sehlen merhabâ*** (151)

Gerçi tamunung adı yedidür ***evet ey dost*** (177)

Ey banga sen aglamakla başa çıkmazsın diyen (158)

Ol harâbât ***ey birâder*** şimdi devlet-hânedür (177)

Ey Necâtî hele ben gördüğümü söyleyeyim (226)

Bing kulı var iken şu ***fûlan bin fûlan*** gibi (126)

Gel gel ey hâl-i ruhi iki gözümüng bebegi (437)

Turkish Studies

- Göz ucuyla merhabâ etdüm** demiş ol bî-vefâ (213)
 Cân gibi göngül şehrine gelmiş **gözüng aydın** (320)
Gülmek sanga yaraşır eyâ hûr-ı meh-nijâd (172)
Ha Necâtî ha bir âvâre gözi yaşlu yefîm (308)
Hey miskîn olmuş olacak sanga (153)
Hey ala gözüm güzellik müstedâm olsun sanga (152)
 Gören dedi ki **hey yazık Allah'dan meded** (173)
Hiçbir kere demezsin ki Necâtî neyler (183)
İşüm var ey ecel senüng ile yanuma gel (377)
 Ey Necâtî **işte bak** gerekse öp gerekse koç (168)
 Sen güle bülbül gibi kim zâr derseng **işte ben** (344)
İyi ya Necâtî gözüng aydın (330)
Kuzucugum bing olupdur bu gece koyunu (434)
O çok çok sevdüğümüng şîvesine (326)
 Cânâ Necâtî çok **seni dünya kadar sever** (164)
Sihhatler ola hey gözi mestâne desünler (211)
Şükür Allah'a yerüng dergeh-i paşa mı degül (88)
Tek yüzüng görmeyelüm var Mısır'a sultân ol (301)
 Hâşe lillah dostum **vallahi yok billahi yok** (274)
Yazık degül mi kim çala serv-i revâna tîg (74)
Yok yere goncalarung bâd-ı sabâ azgın arar (140)
 Ki sanga demeyeler **yürü bire yüreksüz** (253)

9. Arkaik Unsurlar

Necâtî Bey'in şiirinde arkaik unsurlara da rastlanır. Eski Türkçe devresine ait bazı sözlerin şiire renk ve ahenk katması için kullanılmıştır. Bu unsurların bazıları artık bugün en azından Türkiye Türkçesinde kullanılmaz olmuştur. Yine bu çerçevede değerlendirilebilecek bir başka nokta da bazı eklerin günümüzdekinden farklı olarak işletildiğidir. İşte onlardan bazıları:

Bugün Standart Türkçede Kullanılmayanlar

+IA- eki ile

- ağalan-:** Mahbûblar bölüğü anungdur agalanur (208)
ağullan-: Bedr ağillanıcak hüsn ü bihâ hırmenidür (201)
agızlan-: Pisteler agızlanurmış leblerin cüllâbını (367)
ârâla-: Cemâli Çin-i Maçini ârâlar (35)
ayineleş-: Durmuş âyineleşür ay ile gördüm güneşi (414)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 6/1 Winter 2011

- belgen-:** Benüm beglenmesün hadinde zirâ (278)
bilmezlen-: Bilmedügi şive yokdur hep bilir bilmezlenür (336)
eksilen-: Güneş yüzini görüp eksilendi bedr-i münîr (277)
gönüllен-: Dost yüz vereli göngüllendi ol fudul (298)
kısıla-: Zer fesâd eylesün diye tutup kısılayup (93)
kişilen-: Perhiz öğretür banga zâhid kişilenür (180)
merhabâlan-: Redd elleriyle atduğı taş merhabâlanur (208)
naziklen-: Gözüme gelmege nâziklenürse tanlama kim (235)
paşalan-: Şol dil-rübâ güzel k'anga begler paşalanur (208)
safâlan-: Âyine-yi cemâline baksa safâlanur (208)
şeydalan-: Ol güle şeydâlanursın ey göngül bülbül gibi (332)
tizlen-: Ne denglü tîzlenürse geçer hemân hançer (61)
yavuzla-: Dalaşur diye beni yâra yavuzlama rakîb (414)
yüzle-: Gül hayâsuzluk etse yüzleyelüm (316)

Muhtelif Sözlür

- açığ:** Kan dolsun içi açığ ile sâgar aglasun (128)
andak: Sıçrar yüzüme yapışur andak gözüm yaşı (176)
akal-: Dünle tolundugına tan akaldugum bu kim (127)
arkırı: Sanga yol kesmek için göz yaşı arkırı varur (223)
assılı: Mey-i aşk aldı zihi asılsı bâzâr-ı azîz (249)
aylandur-: Güneşsing aylandur himmet atın (38)
azırgan-: Bir şeftaluya cânı azırganma dostum (192)
bireği: Gölgesinde utanur âr eder oldı bireği (437)
biti: Çarh-ı felek bitisini hükmen dürer nişân (98)
biti-: Fûrkatüm dostlara bitiyecek nesne degül (339)
burtar-: Güller çemende şive ile burtarur yüzün (255)
çigzindür-: Gözin karardur u çigzindürür başın mihrüng (112)
dek dur-: Dek dur yerüngde epsem haddüng bil ey sanavber (191)
esle-: Bâkiye düriş bâkiye sözüm esle (42)
il-: Gamzeng geçer yanumdan şöyle ki hiç ilmez (258)
iley: Baş urup tâ'at ederler ileyinde şol kim (425)
kars-: Kaddine karşı karsar elin serv egerçi kim (360)
kiçi: Kiçiden âdet ise uluya varmak kâğıd (170)

Turkish Studies

- koç-:** Koçmaga el vermeyen serv-i dil-ârâdan nolur (222)
- küynüklü:** Âşık-ı bî-çârenüing küynüklü âhı yok mudur (176)
- öngdin:** Bir il öngdin olagör hâk-i kadem (195)
- önürdü:** Götür ayagı bir gün öngürdü giden yig er (125)
- öşek:** Ortası firengi atlas döşegi postı öşek (297)
- sıkla-:** Bilmiş ol şimden gerü biz dahı aglar sıkırlarız (247)
- soğul-:** Bu fûrkat ile bahr sogulsun ber aglasun (127)
- talabı-:** Gönglüm talabır âh u figân eylemek ister (216)
- üküş:** Derd-i dil-dâr üküş mihnet –i gerdin efzûn (51)
- yanşak:** Bülbülüng sayrulugı yangşakdur (216)
- yarsı-:** Lebine yarsıdum kalmadı yarı cânım (424)
- yasdan-:** Bir gece eşigini yasdananung (218)
- yatk:** Uru dur al haberi sâkî yatığı (412)
- yayak:** Bing kez sabâ gibi varayım Ka'beye yayak (273)
- yazık:** Vallahi öldüreydi yazığı yok idi hiç (218)
- yel-dür-:** Çoklar semend-i nâz binüp yeldürür velî (198)
- yelteş-:** Cân u dil biri birinden kapışa yelteşike (365)
- yıpar:** Sâkiyâ yıpar sularla içmeli olduğuçün (402)
- yon-ul-:** Yonulmaduk agaçdur olmaz bir işe lâyık (273)
- yoş:** Pertev-i mihr-i ruhundan nice bir yoş olsun (342)

SONUÇ

Geçmiş asırlar öncesine uzanan Türkçe, konuşurlarınca kimi zaman gereğince önemsenmemiş olmasına rağmen, dünden bugüne gelişmesini sürdürmüştür. Kâh bir yazarın satırlarında, kâh bir şairin dizelerinde vücut bulmuş, bütün imkânlarını seferber etmiştir. Bu yolda atasözleri, deyimler, ikilemeler, tekrarlar, kalıp sözler, zıt söyleyişler, günlük dilin ifade şekilleri, vb. kullanılmıştır. Necatî Bey de bu imkânları ziyadesiyle kullananlardandır. Hatta arkaik sayılabilecek şekilleri de dizelerine dâhil etmiştir. Böylece hem kendini yeterince ifade etmiş hem de Türkçeye büyük bir hizmette bulunmuştur.

KAYNAKÇA

TARLAN, Ali Nihat, **Necatî Beg Divanı**, Akçağ Yay., Ankara 1992.